

УДК 94(477.74):3“1830/1860”

І. Гулянович

До проблеми формування об'єктів соціальної інфраструктури Ананьєва у середині ХІХ ст.

Анотація: В доповіді розглянуто особливості розвитку Ананьєва у середині ХІХ ст. Досліджено соціальну стратифікацію населення, джерела наповнення міського бюджету. Подано особливості заснування в Ананьєві лікарні, приходського училища та поліції.

Ключові слова: бюджет, державні селяни, міщани, лікарня, поліція, училище.

Розвиток будь-якого міста є не стільки механічним збільшенням кількості мешканців, скільки розвитком інфраструктури, різноманітним професійним заняттям мешканців тощо.

В дореволюційний період історію Ананьєва досліджував М. Івашенко¹, в радянська історіографія представлена статтею енциклопедичного характеру в «Історії міст та сіл УРСР. Одеська область»² та окремими краєзнавчими розвідками³.

Конструювання міст в Російській імперії в кінці ХVІІІ — першій половині ХІХ ст. мав пріоритет «вольового» начала верховної влади в цьому процесі⁴. Новозасновані міста в основній своїй масі відрізнялись від сільських поселень лише кількістю населення та розмірами, а не інфраструктурою. Ананьїв ще до отримання статусу міста виділявся поміж інших поселень Тираспольського повіту Херсонської губернії. Наприклад, на листопад 1791 р. на території «деревні Ананьїної» нараховувалось 154 будинки⁵. Кількість мешканців в поселенні за сповідним книгами у 1814 р. становила 2261, 1825 р. — 2618, 1834 р. — 2725 осіб⁶. Варто зауважити, що Ананьїв розташовувався на шляху до Одеси, що вела з Поділля до причорноморського порту. Тому не дивно, що влад вибрала Ананьїв в якості повітового центру у 1834 р.⁷, коли було вирішено розділити Тираспольській повіт на два. У цьому рішенні виділимо основні рушійні сили: по-перше, підвищити контрольованість, тому північ Херсонської губернії була першим перевалочним пунктом для втікачів з Подільської губернії на шляху до Південної України та Бессарабії, по-друге, було бажання можливих мешканців Тирасполя, як писав предводитель дворянства «що деякі пани дворяни повіту

звертались до нього з проханням, в якому пояснюють всі невігоди, що відбувається від того, що повітове місто не в зосередженості повіту»⁸, фактично вони хотіли, щоб більша частина грошей залишалася на потреби міста [Тирасполя], а не розпоршувалась на великий повіт. В якості ймовірних повітових центрів тираспольські дворяни пропонували владі розглянуті Валегоцулове (Гоцулове), Ананьїв, Шестерню⁹. Зміна статусу не привнесла значних змін у соціальну структуру міста. На 1843 р. в Ананьєві жило 3696 осіб, частка державних селян складала 73 %, міщан — 8,1 % від складу міського населення¹⁰, але вже на 1851 р. в місті проживало 6127 осіб, міщан — 14,3 %, державних селян — 65,1 %¹¹. Частка міщан збільшувалася за рахунок переселенців з Поділля, переходом державних селян у міщани тощо. Між цими громадами виникало гострі суперечки через власність на землю, так, наприклад, міщани не платили гроші на користь селянської громади, і рахували, що користуються землею міста Ананьєва¹², а не селянською. Зовнішній вигляд міста віддзеркалював соціальний склад Ананьєва, як писав сучасник, що місто «зберігає свої сільський вигляд (фізіономію), тому що за виключенням кам'яної церкви гарної архітектури і декількох гарних будинків»¹³, а інший більш зауважував, що «всі будови в цьому місті [ніщо] інше як [в] більшості випадків мазанки з глини»¹⁴. Наприклад, сучасний дослідник повітових міст Південної України В. Бушин цілком справедливо відносить Ананьїв до типу аграрних міст «з невеликою кількістю дрібних кустарних підприємств, з невеликою ярмарковою та базарною торгівлею»¹⁵.

Центральна влада після утворення окремого Ананьївського повіту та конструювання ново-

го міста за попередніми планами намагалася побудувати нове місто на місці тодішнього поселення, але вони провалились через нестачу фінансування. Прибуткова частина бюджету міста на середину XIX ст. формувалася за рахунок: плати за «оренду землі, котра зберігала свій сільськогосподарський характер, ...податки», а видатки йшли на «утримання державних органів, тюрем, поліції, пожежної команди, квартирування військ... видатки на благоустрій...»¹⁶. На прикладі бюджету Ананьєва у 1847 р., який складав 1426 руб. 37 коп. сріблом. Основними джерелами прибутку були: від землі на спорудження будинків — 43 %, адміністративні послуги — 16,1 %, від державної скарбниці (1% від пітейного збору) — 9,7 %, нарахування 0,25 % від гільдійських купецьких капіталів — 8,4 % тощо¹⁷. Єдиною графою видатків була зарплатня державних службовців — 1361 руб. 50 коп. сріблом (95% бюджету міста), найбільше отримували секретар по поліцейській частині — 171 р. 50 к. та квартальний наглядач та сторож — по 150 руб. сріблом¹⁸. Зауважимо, що після проведення мір адміністративно-правового характеру скарбниця Ананьєва була збільшена до 6564 руб. 50,75 к., видатки також пропорційно зросли до 4152 р. 45 коп.: на зарплатню службовцям йшло 65 %, на утримання міського майна та найняття приміщень — 9 %, а на благоустрій — 5,4 %¹⁹. Нестача фінансування на побудову об'єктів соціальної інфраструктури, облаштування вулиць, тощо була однією з основних проблем з якими стикались урядовці у більшості міст Російської імперії. Вони вирішували їх різноманітними способами, як випрошування коштів з губернської скарбниці, прийняттям «подарунків» від заможних городян, переводом міських селян у міщани тощо. На прикладі, формування об'єктів соціальної інфраструктури, а саме міської лікарні, поліції, повітового училища розглянемо особливості цього процесу у повітовому центрі Херсонської губернії.

Забезпеченість лікарською допомогою була однією з головних проблем з якою стикались мешканці будь-якого міста. Ситуація південно-українських населених пунктів ускладнювалася тим, що особливо припортові міста потерпали від епідемії холери, чуми, а також вони були тилом для армії Російської імперії у війнах з Оттоманською Портою. Ананьїв у цей час був ланкою, що з'єднувала Одесу з Подільською губернією і був місцем для квартирування військових частин. Тому не дивно, що лікарня, яка з'явилася у Ананьєві мала слугувати для хво-

рих нижніх чинів інвалідних команд. В 1839 р. на оренду будинку для неї з міської скарбниці виділялось 300–500 руб. ас. та 600 руб. ас. на першочергові потреби на рік. Також було виділено 6000 руб. ас. на будівництво нового приміщення з державної скарбниці²⁰. Міські урядники вирішили зробити інакше, вони запропонували викупити будинок титулярного радника Подгаєцького за 7000 руб. ас., який був «побудований з дуба, а проміжки його [між дошками] заповнені необробленим камінням та набиті дикарем»²¹, та переобладнати його на лікарню, пояснивши дорожнечю матеріалів для будівництва в місті. Після переписки місцевої влади з губернською, остання погодилася і було вирішено викупити будинок титулярного радника Подгаєцького для облаштування міської лікарні. Поряд з цим все в самому будинку «в деяких місцях кам'яний фундамент та карнизи падають»²². Остаточне облаштування завершилось лише в 1847 р.

Дещо інакшим способом Ананьїв отримав споруду для приходського училища. Місцевий дворянин Жеребко в 1845 р. запропонував достатньо оригінальний обмін свого будинку в Ананьєві на перший обер-офіцерський чин, що було схоже на приховану корупцію, який давав би йому право голосу на дворянських виборах. Місцеві урядовці цю пропозицію зустріли оптимістично, а предводитель дворянства у своєму клопотанні писав, що цей «будинок по красі та зміщованості є з найкращих у місті і може задовольнити всім вимогам потрібним для будівлі повітового училища»²³. Вища влада в тому числі генерал-губернатор, цивільний губернатор, попечитель Одеського учбового округу, підтримувала таке намагання. Але головне питання — фінансування училища залишилось відкритим. Як варіант вирішення губернська влада пропонували, щоб основними джерелами надходжень коштів на утримання навчального були «добровільні внески громадян міста Ананьєва і поміщики Ананьївського повіту»²⁴, але охочих спонсорувати навчальний заклад не знайшлося. Нажаль матеріали архівної справи не дозволяють нам реконструювати подальші події. Наприклад, у 1853 р. «з боку тамтешніх громадян і поміщиків ще не зроблено кроків до відкриття в Ананьєві приходського училища»²⁵. В серпні 1854 р. за справу взялася міська громада, яка вирішила, що на утримання буде внесено по 208 руб. сріблом щорічно по розкладці за кожного мешканця²⁶.

Достатньо довго Ананьїв отримав право на створення окремого поліцейного відомства.

Після розподілу Тираспольського повіту була утворена Ананьївська земська поліція, яка була підвітна земському суду, згодом мало б бути вирішено про призначення до Ананьєва поліцейського чи городничого²⁷. Лише, в кінці 1840-х — на початку 1850 рр. почало ставитися питання міською владою про створення окремого поліцейського відомства, але для цього скарбниця Ананьєва була б бути збільшена. Прихід додаткових коштів відбувся таким чином, що «земля державних селян мала б відійти у користування міста, а прибутку від цього підуть на міську поліцію»²⁸, такий шлях наповнення бюджету та створення поліції було санкціоновано міністром Внутрішніх справ²⁹. Варто зауважити, що такий трансфер обумовлювання це однією вагомою причиною: величезними недоїмки, які на 1 січня 1853 р. склали більш ніж 50000 руб.³⁰ У 1854 р. були вирішені всі формальності і земля у розмірі

2429 десятин і 2143 сажнів була передана у власність міста, і мала здаватися в оренду колишнім власникам по 40 копійок на рік за десятину³¹, а державні селяни у кількості 4000 осіб (2080 чоловіків та 1920 жінок)³² були переведені до складу ананьївських міщан. Гроші, які отримала міська скарбниця від цього (2800 руб.), пішли на будівництво приміщення для поліції та зарплатню урядовцям.

Підсумовуючи, на прикладі Ананьєва бачимо достатньо типову картину розвитку невеликих повітових міст в Російській імперії, які були позбавлені реальної влади на місцях, а тому вирішувати питання розвитку міста, його інфраструктури тощо. Ці способи були різноманітні від підвищення соціального статусу більшості місцевих жителів для наповнення бюджету, випрошування коштів з державної скарбниці, до прихованої корупції.

¹ Иващенко М. Город Ананьев : Краткая ист. записка. — Ананьев, 1895. — 229 с.

² Абрамович В. Г. Ананьїв // Історія міст та сіл УРСР. — Т. 16: Одеська область. — К., 1969. — С. 139–160.

³ Радянське село (Ананьїв). — 1967. — 14 вересня; Радянське село (Ананьїв). — 1986. — 22 листопада.

⁴ Кошман Л. В. Русский город в XIX в.: Социокультурный аспект исследования: дисс. ... д. и. н.: 07.00.02. / Л. В. Кошман. — М., 2001. — С. 49.

⁵ Белова Є. Приєднання Буго-Дністровського Межиріччя до Російської імперії в документах // Чорноморська минушина. Записки відділу історії козацтва на Півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України: Зб. наук. пр. — Вип. 5. — Одеса, 2010. — С. 125.

⁶ Тимковский Ф. Церковно-статистическая летопись об ананьевском Свято-Николаевском соборе и его приходе // Прибавление к Херсонский епархиальным ведомостям. — 1892. — № 13–14. — С. 413–414.

⁷ ПСЗРИ-П. — Т. IX. — № 7411. — С. 36.

⁸ Державний архів Одеської області (далі — ДАОО). — Ф. 1. — Оп. 190 (1829). — Спр. 34. — Арк. 1.

⁹ Там само. — Арк. 2 зв.

¹⁰ Указатель достопримечательнейших предметов в городах и местечках Новороссийского края и Бессарабии // Новороссийский календар на 1844. — Одесса, 1843. — С. 56.

¹¹ ДАОО. — Ф. 1. — Оп. 192 (1847). — Спр. 49. — Арк. 74.

¹² Там само. — Арк. 87.

¹³ Указатель достопримечательнейших предметов ... — С. 56.

¹⁴ ДАОО. — Ф. 1. — Оп. 191 (1839). — Спр. 81. — Арк. 10 зв.

¹⁵ Бушин В. До питання про функціональну типологію південно-українських повітових міст кінця XVIII — початку XX століття // Регіональна історія України. — Вип. 3. — К., 2009. — С. 274

¹⁶ Кошман Л. В. Вказ. праця. — С. 94.

¹⁷ ДАОО. — Ф. 1. — Оп. 192 (1847). — Спр. 49. — Арк. 32 зв., 33 зв.

¹⁸ Там само. — Арк. 33, 34.

¹⁹ Экономическое состояние городских поселений европейской России в 1861 году. В 2 тт. — Т. 2. — СПб., 1863. — С. 12.

²⁰ ДАОО. — Ф. 1. — Оп. 191 (1839). — Спр. 81. — Арк. 1 зв.

²¹ Там само. — Арк. 2.

²² Там само. — Арк. 26 зв.

²³ ДАОО. — Ф. 1. — Оп. 192. (1845). — Спр. 44. — Арк. 1 зв.

²⁴ Там само. — Арк. 5 зв.

²⁵ Там само. — Арк. 9.

²⁶ Там само. — Арк. 11.

²⁷ ДАОО. — Ф. 1. — Оп. 190 (1829). — Спр. 34. — Арк. 61 зв.

²⁸ ДАОО. — Ф. 1. — Оп. 192 (1847). — Спр. 49. — Арк. 97 зв.

²⁹ Там само. — Арк. 108 зв.

³⁰ Городские поселения в Российской империи. В 6 тт. — Т. 5. — Ч. 2. — СПб., 1865. — С. 37.

³¹ ДАОО. — Ф. 1. — Оп. 193 (1854). — Спр. 13. — Арк. 13.

³² Там само. — Арк. 12.

Thank you for evaluating AnyBizSoft PDF Splitter.

A watermark is added at the end of each output PDF file.

To remove the watermark, you need to purchase the software from

<http://www.anypdftools.com/buy/buy-pdf-splitter.html>